

Nobelprijswinnaar

**NADINE
GORDIMER**

**Een tijd
als
nooit
tevoren**

Leeswijzer

Een tijd als nooit tevoren -
Nadine Gordimer

Oxfam Novib

ambassadeurs van het zelfdoen.

Nadine Gordimer,

Een tijd als nooit tevoren

JAAR VAN UITGAVE	2013
OORSPRONKELIJKE	
TITEL	No Time Like The Present
VERTALING	Eugène Dabekaussen en Tilly Maters
GENRE	Tendens- of strekkingsroman ¹ ,
ISBN	978 90 445 1974 7
UITGEVER	De Geus i.s.m. Oxfam Novib
AUTEUR LEESWIJZER	Marlene Lunter

Nadine Gordimer werd in 1923 in Johannesburg geboren als dochter van een Engelse moeder en een Litouwse, joodse vader. Zij bracht een deel van haar jeugd op kostschool door en begon op haar negende al met schrijven. Haar eerste verhaal werd voor haar zestiende gepubliceerd. In 1949 verscheen 'De leugenachtige dagen', haar eerste verhalenbundel, en vanaf die tijd schreef ze over de problematiek in Zuid-Afrika. Haar werk laat zien dat zij een nauwkeurige observator is van de veranderingen in haar land. Ze wil niet anderen van haar eigen politieke ideeën overtuigen, maar de werkelijkheid verkennen en verborgen aspecten blootleggen. Ze laat zien dat de werkelijkheid niet zwart-wit is, maar juist vol grijze schemergebieden. Zij was politiek actief, steunde de antiapartheidsbeweging en zette zich in voor vrijheid van meningsuiting. Gevolg was dat haar werk van tijd tot tijd in Zuid-Afrika op de lijst van verboden boeken stond. Ze heeft ruim twintig romans en diverse verhalen- en essaybundels op haar naam staan. Daarmee behoort ze tot de belangrijkste Engelstalige schrijfsters van haar land. In 1991 kreeg zij de Nobelprijs voor Literatuur.

Het verhaal

De zwarte Jabu Gumede en de blanke Steve Reed hebben elkaar leren kennen in de antiapartheidsbeweging in Zuid-Afrika. Hun relatie was toen nog illegaal en ze moesten de grens over om te trouwen.

Als de strijd voorbij is, verhuizen ze met hun dochter Sindiswa van hun kleine appartement naar een huis in een buitenwijk waar meer kameraden uit de beweging wonen. Ze proberen, net als iedereen, een gewoon leven op te bouwen. De politieke ontwikkelingen blijven een gespreksonderwerp in de discussies met de oude kameraden. Steve gaat scheikunde doceren aan de universiteit, Jabu heeft zich via schriftelijke cursussen opgewerkt van onderwijzeres tot advocaat. Zoon Gary Elias wordt geboren. Teleurgesteld in de politici, de structurele armoede en de oplevende xenofobie door de stroom vluchtelingen, besluiten ze naar Australië te emigreren.

Structuur, tijd en plaats

'Een tijd als nooit tevoren' bestaat uit vijftig ongenummerde, titelloze hoofdstukken. De meeste hoofdstukken tellen minder dan tien bladzijden. Uitzonderlijk lang is het hoofdstuk waarin Steve in Londen verblijft (vanaf p.179, 35 blz.) De roman begint net na de gewonnen vrijheidsstrijd, begin jaren negentig, en eindigt in 2009 (het jaar voor de Wereldkampioenschappen voetbal in Zuid-Afrika). De vertelde tijd² beslaat ruim vijftien jaar. Het verhaal speelt zich voornamelijk af in de buitenwijk van een niet bij name genoemde grote stad in Zuid-Afrika, ook op de universiteit en op straat in het centrum. Andere locaties zijn Londen en het geboortedorp van Jabu.

Perspectief

De auctoriale verteller³ volgt meestal Jabu of Steve. De verteller neemt regelmatig afstand door zinnen als: 'De plek, de kamer waar een belangrijk gesprek gaat plaatsvinden, te gebeuren staat, verliest de vergeten vertrouwdeheid.' (p. 253) en 'Een advocaat is een luisteraar van beroep. Zij komt met wat anderen [...] nog niet hebben gezien' (p.347). De verteller legt ook uit: 'In de praktijk hebben beslissingen altijd verschillende kanten' (p.21). Soms is hij bij andere personages, meestal betreft het dan een gewelddadig incident, zoals wanneer Jake wordt neergeschoten: 'Terwijl ze terugreed naar de Buitenwijk, vertrok Jake daar vroeg in de ochtend...' (p.165) en wanneer Wethu wordt overvallen: 'Terwijl ze weg waren zette Wethu haar gerieflijke leventje voort...' (p.433).

¹ De auteur wil iets aantonen, wil bewijzen aanvoeren voor de onjuistheid van een systeem of handelwijze.

² De tijd die in het verhaal verstrijkt.

³ Een alwetende verteller die boven het verhaal staat. Hij kan alles overzien, zich in elk personage verplaatsen, vooruitwijzingen doen en de lezer rechtstreeks aanspreken.

Schrijfstijl

De roman is in de verleden tijd verteld, met zo nu en dan een fragment in de tegenwoordige tijd. Als Steve met een aantal congresgangers in een nachtclub is, schakelt Gordimer ineens over naar de tegenwoordige tijd: 'Lindsay Wilson staat. Hij kon [...] Plotseling zijn zij en de Baard aan het dansen' (p.183). Lange en korte zinnen wisselen elkaar af, gesprekken worden letterlijk weergegeven. Herhalingen maken de tekst ritmisch en bezwerend. Zo komt bijvoorbeeld de clandestiene voorraad boeken van Baba regelmatig terug: 'die in het geheim kwamen van en geretourneerd moesten worden aan de bibliotheek die voor hem verboden was' (p.114) en de bommen die Steve heeft gemaakt.

De schrijfster gebruikt ook:

- Onvolledige zinnen:
- 'Hadden die school toch al niet kunnen betalen!' (p.229).
- 'Verschuiven in bed en de buikspieren intrekken...' (p.237).
- Niet alledaagse woorden als 'segregatie' en 'atavistisch' (p.15).
- Spreektaal: 'Hij is (zonder zich ervan bewust te zijn daar) zijn afwijzing van, nee, dat was het niet... zijn afstandelijkheid jegens...' (p.306).
- Vergelijkingen: 'Een motor scheurde door de straat als een ruw afgerukt stuk papier' (p.14).

Personages

Jabu is een Zoeloe. Haar familie komt uit de methodistenkerk. Ze heeft een Bijbelse én Afrikaanse naam: Rebecca Jabulile. Als ze gepasseerd wordt voor de baan van schoolhoofd, gaat ze schriftelijk economie en rechten studeren. In die tijd is ze secretaris van een vrouwenactiegroep. Op het eerste advocatenkantoor waar ze werkt, valt ze al snel op door haar intelligentie en eigenzinnigheid. Het Rechtscentrum biedt haar een baan aan en daar coacht zij de getuigen in rechtszaken. Ze heeft er veel moeite mee dat sommige zwarte leiders in de 'nieuwe' tijd net zo corrupt zijn als sommige van hun blanke collega's. Zij trekt zich het lot aan van de vele landgenoten en vluchtelingen die in armoede leven. Steve heeft scheikunde gestudeerd. Tijdens de strijd werkt hij in een verffabriek, een dekmantel voor zijn ondergrondse activiteiten waarvoor hij explosieven maakt. Na de strijd doet hij zijn werk met weinig interesse. Hij werkt dan parttime voor een commissie grondaanspraken.

Op de universiteit ziet hij de achterstand van de zwarte studenten en hij probeert van alles om die weg te werken.

Om een beter contact met hen te hebben, leert hij de taal van de Zoeloes van zijn vrouw. Hij voelt zich schuldig omdat hij met zijn gezin in een huis woont, terwijl veel Zuid-Afrikanen in armoede leven. Hij trekt zich hun lot aan en vindt het frustrerend dat hij niet echt iets kan doen om hun situatie te verbeteren.

Sindiswa is een gemakkelijk, blijmoedig en leergierig kind. Gary Elias is niet gemakkelijk in de omgang. Op de gemengde school voelt hij zich niet thuis. Op de jongensschool waar zijn beste vriend Njabulo zit, zoon van Peter en Blessing, leeft hij op. In Jabu's geboortedorp voelt hij zich helemaal thuis tussen zijn leeftijdsgenoten.

Elias Siphwe Gumedu, Baba, is Jabu's vader. Hij heeft gestudeerd en is een ruimdenkend man, ziet de talenten van zijn dochter en laat haar, zeer ongebruikelijk voor een meisje, studeren. Hij is ouderling van de kerk en directeur van de jongensschool. Hij geniet veel aanzien in zijn dorp. Hij is voor Jabu de wijsheid zelf en ze wendt zich vaak tot hem als er problemen zijn, zoals met Gary Elias. Ze is uit het lood geslagen als hij politicus Zuma blijft steunen, die verdacht wordt van corruptie. Volgens Gumedu is het een complot van zijn vijanden. Hij berust erin dat Jabu gaat emigreren. Een vrouw moet immers haar man volgen. Jabu's moeder is voorzitter van de vrouwenvereniging in de methodistenkerk.

Wethu is een weduwe uit Jabu's familie. Zij woont bij Steve en Jabu op het erf in een omgebouwd kippenhok. Ze heeft een innige band met Sindiswa.

De joodse Pauline en de christelijke Andrew zijn de ouders van Steve. Zij hebben zijn keus voor een zwarte vrouw geaccepteerd, net zoals ze hebben geaccepteerd dat hun zoon Alan homoseksueel is. Andrew heeft van het laatste wel veel verdriet.

Jonathan is een broer van Steve. Hij doet weinig aan het joodse geloof, totdat hij een bar mitswa voor zijn oudste zoon Ryan organiseert.

Brenda is Jonathans vrouw. Zij gedraagt zich overdreven hartelijk tegenover Jabu.

Alan is Steves homoseksuele broer, zijn partner is Tertius. Kameraden uit het verzet zijn Jake en Isa Anderson en Peter en Blessing Mkize. Zij zorgen dat Jabu en Steve een huis in de buitenwijk kunnen kopen.

De Dolfijnen zijn een groep homoseksuele mannen die in de oude kerk in de buitenwijk wonen. De mannen zijn warm en hartelijk.

Marc is één van de Dolfijnen. Met zijn toneelstukken heeft hij steeds meer succes. Jabu leert van hem dat homo's om zichzelf kunnen lachen. Ze constateert dat zwarten dat niet kunnen. Marc steunt Isa als Jake wekenlang moet revalideren nadat hij is neergeschoten. Als Marc zich bekeert tot de heterofiele liefde, blijft hij nog steeds welkom bij de Dolfijnen.

Lindsay Wilson is de coördinator van een congres over giftige stoffen in Londen dat Steve bijwoont. Hij laat zich door haar verleiden. Na dit weekend heeft hij geen contact meer met haar.

Thematiek en motieven

Steve en Jabu proberen een normaal leven op te bouwen na deelgenomen te hebben aan een illegale strijd. Ze zoeken naar hun plaats en identiteit in een vrije samenleving. Beiden hebben er moeite mee dat waar ze voor hebben gevochten – een echt vrije samenleving, zonder armoede, met veiligheid en gelijke rechten voor iedereen – maar niet gerealiseerd wordt. In de politiek tiert de corruptie welig. Gewelddadige incidenten, grote armoede en stromen vluchtelingen maken het leven onveilig.

Waar ben je thuis? Wat betekent 'thuis' eigenlijk? Steve komt tot de conclusie dat 'thuis' inwisselbaar is (p.309). Voor Jabu heeft 'thuis' te maken met een vaste plaats. Glengrove Place was hun eerste woning een '*place*, een plek om te wonen' (p.9). Zij heeft veel moeite met de verhuizing. Het plan om te emigreren komt van Steve. Hij voelt zich hoe langer hoe minder thuis in Zuid-Afrika. Ook Jabu keurt de politieke ontwikkelingen af, maar toch is het land haar thuis. Voor Steve lijkt het gemakkelijker ergens anders opnieuw te beginnen, hoewel hij zich af begint te vragen of Australië wel de juiste plaats is. Jabu is ook veel meer gehecht aan haar familie, dan Steve dat aan de zijne is.

Discriminatie viert nog steeds hoogtij. Zoals de zwarte bevolking jarenlang is onderdrukt, zo legt diezelfde zwarte bevolking nu een xenofobe houding aan de dag ten opzichte van de vluchtelingen uit buurlanden. Jabu krijgt te maken met positieve discriminatie in haar werk: 'of misschien wilde de firma haar imago verbeteren door een zwarte, vrouwelijke jurist aan te stellen' (p.245). Ze voelt zich er schuldig over dat zij in luxe leeft, dankzij haar 'blanke' opleiding en haar huwelijk met een blanke man. Daardoor bezit ze 'meervoudige identiteiten in het leven' (p.271).

Titelverklaring en motto's

'Een tijd als nooit tevoren' is een wijsheid van Jabu's vader (p.47, 131), die Jabu zelf als volwassene gebruikt en waarmee ze dan de tijd na de apartheid aanduidt.

Er zijn twee motto's. Het eerste komt uit 'Oorlog en Vrede' van Leo Tolstoj (Russisch auteur, 1828-1910):
Geschiedenis heeft te maken met manifestaties van menselijke vrijheid in relatie tot de buitenwereld, tot de tijd en tot de afhankelijkheid van oorzaken.

Het tweede komt uit 'Wounded Dreams' van Keorapetse Kgositsile (Zuid-Afrikaanse dichter en politiek activist, 1938):

Hoewel het heden
Een gevaarlijke plek blijft om te leven,
Zou cynisme een roekeloze luxe zijn.

Politieke achtergronden

In 1652 vestigde de Nederlandse VOC een verversingspost op het uiterste puntje van Afrika: Kaap de Goede Hoop. In de 17^e en 18^e eeuw breidde het gebied van de Nederlandse kolonisten zich langzaam uit in oostelijke richting. Begin 19^e eeuw namen de Britten bezit van de Kaap. De Nederlandse boeren trokken weg en stichtten de Oranje Vrijstaat en Transvaal. Veel blanke immigranten kwamen naar Zuid-Afrika toen er goud en diamanten werden gevonden.

In 1910 stichtten de Britten de Unie van Zuid-Afrika. Wetten regelden een ongelijke behandeling van burgers op grond van hun huidskleur. Deze politiek werd geformaliseerd tot de apartheid, een gescheiden ontwikkeling van de diverse rassen, na de verkiezingsoverwinning van de Nasionale Party in 1948. De apartheid eindigde in de jaren negentig. In 1994 werden er voor het eerst verkiezingen gehouden, Nelson Mandela werd president. Hij werd opgevolgd door Thabo Mbeki. Jacob Zuma is sinds 2009 president. Het land kent een groeiende kloof tussen arm en rijk. Het heeft een hoog werkeloosheidscijfer en het hoogste percentage hiv-besmettingen. In bepaalde regio's is het geweld tegen blanke boeren sterk toegenomen.

➔ Discussiepunten

- Welke rol speelt uw kennis van de Zuid-Afrikaanse geschiedenis en politiek in uw leesplezier?
- Politiek speelt een grote rol in de roman. Vindt u de politieke aspecten natuurlijk geïntegreerd in de verhaallijn? Waarom wel / niet?

-
- De auctoriale verteller neemt regelmatig afstand van het gebeuren (zie: 'Perspectief'). Hoe hebt u deze manier van vertellen ervaren?
 - Welk personage wordt voor u het meest van vlees en bloed en waarom?
 - Welk personage heeft uw sympathie en waarom?
 - Hoe is de relatie tussen Steve en Jabu volgens u?
 - Hoe zou u de band tussen Jabu en haar vader omschrijven?
 - Welke rol speelt de affaire die Steve heeft met Lindsay in Londen?
 - In hoeverre lukt het Steve en Jabu om een 'normaal' leven te leiden?
 - Welke politieke ontwikkelingen en incidenten dringen het leven van Jabu en Steve binnen? Hoe gaan ze ermee om?
 - Vindt u het begrijpelijk dat Steve naar Australië wil? Waarom wel / niet? Welke ontwikkeling maakt hij door t.a.v. het emigratieplan?
 - Op welke manier kunt u de verhuizing naar de buitenwijk vergelijken met de emigratie naar Australië?
 - Welke identiteiten (zie: 'Thematiek en motieven') heeft Jabu volgens u?
 - Waarom is het anders voor Jabu om Zuid-Afrika te verlaten dan het voor Steve is?
 - Over onderwijs en computers zegt Blessing: 'Zij kunnen alles leren, wij zaten vast in onze kleine boekjes' (p.283). Hoe denkt u over deze uitspraak?
 - Op welke manier zijn de motto's toepasbaar op de roman?
 - Wat betekent de slogan 'een tijd als nooit tevoren' voor de verschillende inwoners van Zuid-Afrika? Hoe interpreteert u het einde?